

ΝΟΜΠΕΛ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ 2003

ΤΖ. Μ. ΚΟΥΤΣΙ

Ξένα ακρογιάλια

ΚΡΙΤΙΚΑ ΔΟΚΙΜΙΑ

μετάφραση: Αθηνά Δημητριάδου

πρόλογος: Άρης Μπερλής

ΝΤΑΝΙΕΛ ΝΤΗΦΟΥΟΥ · ΣΑΜΟΥΕΛ
ΡΙΤΣΑΡΝΤΣΟΝ · ΧΑΡΡΥ ΜΟΥΛΙΣ ·
ΣΕΣ ΝΟΤΕΜΠΟΜ · ΡΑΪΝΕΡ ΜΑΡΙΑ
ΡΙΑΚΕ · ΦΡΑΝΤΣ ΚΑΦΚΑ · ΡΟΜΠΕΡΤ
ΜΟΥΖΙΑ · ΦΙΟΝΤΟΡ ΝΤΟΣΤΟΓΙΕΒΣΚΙ
· Χ. Λ. ΜΠΟΡΧΕΣ · Α. Σ. ΜΠΑΪΑΤ · ΣΑΛΜΑΝ
ΡΑΣΝΤΙ · ΑΜΟΣ ΟΣ · ΝΑΓΚΙΜΠΙ
ΜΑΧΦΟΥΖ · ΝΑΝΤΙΝ ΓΚΟΡΝΤΙΜΕΡ ·
ΙΒΑΝ ΤΟΥΡΓΚΕΝΙΕΒ · ΝΤΟΡΙΣ ΛΕΣΣΙΝΓΚ

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Πρόλογος του συγγραφέα για την ελληνική έκδοση</i>	9
<i>Πρόλογος του επιμελητή: Στιγμές αναλυτικής έντασης Η δοκιμιογραφία του Τζων Μ. Κουτσί</i>	13
1. «Τι είναι κλασικό;»: Μια διάλεξη	27
2. Ντάνιελ Ντηφόου, Ροβινσώνας Κρούσος	55
3. Σάμονελ Ρίτσαρντσον, Κλαρίσσα	65
4. Χάρρυ Μούλις, Η ανακάλυψη του ουρανού	85
5. Σες Νότεμπομ, μυθιστοριογράφος και ταξιδιώτης	103
6. Ο Ρίλκε του Γουίλλιαμ Γκας	121
7. Μεταφράζοντας Κάφκα	145
8. Ρόμπερτ Μούζιλ, Ημερολόγια	169
9. Ντοστογιέβσκι, Τα θαυμαστά χρόνια	195
10. Χ. Λ. Μπόρχες, Άπαντα τα πεζά	215
11. Α. Σ. Μπάιαι	237
12. Σάλμαν Ράσντι, Ο τελευταίος στεναγμός του Μαυριτανού	253
13. Αμός Οζ	271

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

14. <i>Ναγκίμπ Μαχφούζ</i> Το έπος των χαραφίς	283
15. <i>Γκόρντιμερ και Τουρκένιεβ</i>	303
16. <i>Η αυτοβιογραφία της Ντόρις Λέσσινγκ</i>	325
<i>Σημειώσεις</i>	353

1

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΚΛΑΣΙΚΟ;

Μια διάλεξη

I

Τον Οκτώβριο του 1944, ενώ οι συμμαχικές δυνάμεις μάχονταν στην Ευρώπη και οι Γερμανοί βομβάρδιζαν το Λονδίνο, ο Τόμας Στερνς Έλιοτ, σε ηλικία πενήντα έξι ετών, εκφωνούσε την πρώτη του ομιλία ως πρόεδρος της Βιργιλείου Εταιρείας στο Λονδίνο. Στο λόγο του ο Έλιοτ δεν θίγει το ζήτημα του πολέμου, εκτός από μία και μόνη αναφορά –κι αυτή έμμεση, φλεγματική, κατά τον καλύτερο βρετανικό του τρόπο– σε «τρέχοντα ατυχή συμβάντα», τα οποία είχαν καταστήσει δυσχερή την πρόσβαση σε βιβλία που του ήταν απαραίτητα για την προετοιμασία της διάλεξης. Ήταν ένας τρόπος να επισημάνει στο ακροατήριό του ότι κατά μία άποψη ο πόλεμος, όσο γενικευμένος κι αν είναι, δεν είναι παρά μια παρωνυχίδα στη ζωή της Ευρώπης.

Τίτλος της ομιλίας ήταν «Τι είναι κλασικό;» [What Is a Classic?] και σκοπός της να υποστηρίξει εκ νέου και να ενισχύσει μια θέση την οποία ο Έλιοτ προωθούσε από καιρό: ότι ο πολιτισμός της Δυτικής Ευρώπης είναι ενιαίος, ότι έλκει την καταγωγή

του από τη Ρώμη μέσω της Εκκλησίας της Ρώμης και της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, και ότι συνεπώς το αρχικό κλασικό του κείμενο είναι το ρωμαϊκό έπος, η *Αινειάς* του Βιργιλίου.¹ Κάθε φορά που η θέση αυτή υποστηριζόταν, αυτό γινόταν από έναν άνθρωπο με ολονέν και μεγαλύτερο δημόσιο κύρος, για τον οποίο, ήδη το 1944, θα μπορούσε να πει κανείς ότι κυριαρχούσε στα αγγλικά γράμματα ως ποιητής, θεατρικός συγγραφέας, κριτικός, εκδότης και σχολιαστής πολιτιστικών θεμάτων. Ο άνθρωπος αυτός είχε στοχεύσει το Λονδίνο ως τη μητρόπολη του αγγλόφωνου κόσμου, και με μια σεμνότητα που συγκάλυπτε μιαν αδίστακτη αποφασιστικότητα έγινε αργά και μεθοδικά η δεσπόζουσα φωνή αυτής της μητρόπολης. Τώρα υποστήριζε ότι ο Βιργίλιος ήταν η κυρίαρχη φωνή της μητροπολιτικής, αυτοκρατορικής Ρώμης, και επιπλέον μιας Ρώμης αυτοκρατορικής με υπερβατικούς όρους, που ο ίδιος ο Βιργίλιος δεν θα ήταν σε θέση να κατανοήσει.

Το «Τι είναι κλασικό;» δεν είναι από τα καλύτερα κριτικά κείμενα του Έλιοτ. Ο αφ' υψηλού λόγος που χρησιμοποίησε τόσο αποτελεσματικά τη δεκαετία του 1920 με στόχο να επιβάλει τις προσωπικές του προτιμήσεις στον λονδρέζικο κόσμο των γραμμάτων έχει γίνει μανιέρα. Ευδιάκριτη είναι επίσης μια κόπωση στη γραφή. Παρά ταύτα το κείμενο δεν παύει να είναι ευφύες και –άπαξ και αρχίσει κανείς να το εξετάζει σε βάθος– παρουσιάζει πολύ μεγαλύτερη συνοχή απ' όσο σε μια πρώτη ανάγνωση. Επιπλέον, στο βάθος υπάρχει η σαφής επίγνωση ότι το τέλος του Β' Παγκόσμιου πολέμου θα φέρει οπωσδήποτε μια νέα τάξη στα πολιτιστικά πράγματα, με καινούργιες ευκαιρίες και καινούργιες απειλές. Πάντως εκείνο που μου έκανε εντύπωση όταν ξαναδιάβασα την ομιλία του για να προετοιμάσω τη δική μου ήταν ότι ο

Έλιοτ πουθενά δεν σταματά να σκεφτεί την αμερικανικότητά του, ή έστω το ότι έχει αμερικανικές ρίζες· δεν τον προβληματίζει η κάπως περιέργη θέση στην οποία βρισκόταν – να τιμά έναν ευρωπαϊό ποιητή ενώπιον ευρωπαϊκού ακροατηρίου.

Λέω «ευρωπαϊκό», αλλά βεβαίως υπάρχει ένα ζήτημα ως προς την «ευρωπαϊκότητα» του βρετανικού ακροατηρίου του Έλιοτ, όπως υπάρχει και στο κατά πόσον η αγγλική λογοτεχνία έλκει την καταγωγή της από τη λογοτεχνία της Ρώμης. Διότι ένας από τους συγγραφείς τον οποίο ο Έλιοτ μας βεβαιώνει ότι δεν μπόρεσε να ξαναδιαβάσει κατά την προετοιμασία της διάλεξής του ήταν ο Σαιν-Μπεβ, ο οποίος στις δικές του ομιλίες για τον Βιργίλιο τον διεκδίκησε ως «ποιητή όλου του λατινικού κόσμου», της Γαλλίας, της Ισπανίας και της Ιταλίας, αλλά πάντως όχι όλης της Ευρώπης.² Επομένως, το σχέδιο του Έλιοτ να διεκδικήσει λογοτεχνική καταγωγή από τον Βιργίλιο οφείλει να έχει ως αφετηρία τη διεκδίκηση μιας πλήρως ευρωπαϊκής ταυτότητας για τον Βιργίλιο· αλλά και να απαιτήσει για λογαριασμό της Αγγλίας μian ευρωπαϊκή ταυτότητα που άλλοτε της δόθηκε με το ζόρι και άλλοτε δεν ήταν η ίδια πρόθυμη να την ενστερνιστεί.³

Αντί να παρακολουθήσω λεπτομερώς τις κινήσεις του Έλιοτ προκειμένου να συνδέσει τη Ρώμη του Βιργιλίου με την Αγγλία της δεκαετίας του 1940, επιτρέψτε μου να θέσω το ερώτημα πώς και γιατί ο ίδιος ο Έλιοτ έγινε τόσο Άγγλος ώστε να τον αφορά το θέμα αυτό.⁴

Γιατί ο Έλιοτ «έγινε» τελικά Άγγλος; Η αίσθησή μου είναι ότι αρχικά τα κίνητρα ήταν πολύπλοκα: εν μέρει αγγλοφιλία, εν μέρει συνοδοιπορία με την αγγλική μεσοαστική inteligenkénτσια, εν μέρει ένα είδος προστατευτικής μεταμφίεσης όπου ενδεχομένως

διαγραφόταν μια κάποια αμηχανία για την αμερικανική βαρβαρικήτητα, εν μέρει κάτι σαν παρωδία από έναν άνθρωπο στον οποίο άρεσε το θέατρο (το να υποδύεται κανείς τον Άγγλο είναι αναμφίβολα ένας από τους δυσκολότερους ρόλους). Υποψιάζομαι ότι η βαθύτερη λογική ήταν, πρώτον, διαμονή στο Λονδίνο (και όχι εν γένει στην Αγγλία), κατόπιν η υιοθέτηση της λονδρέζικης κοινωνικής ταυτότητας, ύστερα η συγκεκριμένη ακολουθία προβληματισμών για την πολιτιστική ταυτότητα η οποία τελικά θα του επέτρεπε να διεκδικήσει μian ευρωπαϊκή και ρωμαϊκή ταυτότητα στην οποία η λονδρέζικη, η αγγλική και η αγγλοαμερικανική ταυτότητα θα υπάγονταν και θα ξεπερνιόνταν.⁵

Ήδη το 1944 η επένδυση στην ταυτότητα αυτή ήταν απόλυτη. Ο Έλιοτ ήταν Άγγλος, αν και, στο μυαλό του τουλάχιστον, Ρωμαίος Άγγλος. Είχε μόλις ολοκληρώσει έναν κύκλο ποιημάτων όπου κατονόμαζε τους προγόνους του και δήλωνε ως τόπο καταγωγής του το Ηστ Κόουκερ στο Σομερσετσίρ, γενέτειρα των Έλιοτ. «Πατρίδα είναι ο τόπος απ' όπου ξεκινάς» γράφει. «Στην αρχή μου είναι το τέλος μου». «Ό,τι κατέχεις είναι ό,τι δεν κατέχεις» – ή, για να το θέσουμε διαφορετικά, ό,τι δεν κατέχεις είναι αυτό που κατέχεις.⁶ Τώρα, όχι μόνο καθόρισε αυτή την έννοια της καταγωγής, των «ριζών», που είναι τόσο σημαντική στο πώς αντιλαμβανόταν την κουλτούρα, αλλά διέθετε και μια θεωρία της ιστορίας σύμφωνα με την οποία η Αγγλία και η Αμερική ορίζονταν επαρχίες μιας αιώνιας μητρόπολης, της Ρώμης.

Οπότε είναι ευνόητο γιατί το 1944 ο Έλιοτ δεν εμφανίζεται ενώπιον της Βιργιλείου Εταιρείας σαν παρείσακτος, σαν Αμερικανός που απευθύνεται σε Άγγλους. Τότε πώς εμφανίζεται;

Για έναν ποιητή ο οποίος γνώρισε τόση επιτυχία στην περίο-

δο της ακμής του με το να εισαγάγει στην κριτική το μέτρο της απροσωπίας, η ποίηση του Έλιοτ είναι σε εκπληκτικό βαθμό προσωπική, για να μην πούμε αυτοβιογραφική.⁷ Άρα, διαβάζοντας τη διάλεξη για τον Βιργίλιο, ας μην εκπλαγούμε αν διαπιστώσουμε ότι υπάρχει ένα υπο-κείμενο (subtext) και ότι αυτό το υπο-κείμενο αφορά τον ίδιο τον Έλιοτ. Η μορφή του Έλιοτ στην ομιλία δεν είναι, όπως θα περίμενε κανείς, ο Βιργίλιος, αλλά ο Αινείας, που έχει μεταμορφωθεί, με κατεξοχήν ελιοτικό τρόπο, σε αποκαμωμένο μεσήλικα, ο οποίος «θα προτιμούσε να είχε μείνει στην Τροία, αλλά εξορίζεται ... εξορίζεται για ένα σκοπό μεγαλύτερο απ' όσο χωράει ο νους του, μα που τον αναγνωρίζει». «Δεν είναι ευτυχής ή επιτυχημένος, κατά τα ανθρώπινα μέτρα», και «η αμοιβή του δεν είναι τίποτα παραπάνω από ένα στενό προγεφύρωμα στην ακτή και ένας πολιτικός γάμος στην αποκαμωμένη μέση ηλικία: η νιότη του χάθηκε» (WIC, σ. 28, 28, 32).

Από το κορυφαίο ρομαντικό επεισόδιο της ζωής του Αινείας, το δεσμό του με τη βασίλισσα Διδώ, που τελειώνει με την αυτοκτονία της Διδώς, ο Έλιοτ δεν απομονώνει προς σχολιασμό ούτε το δυνατό πάθος των εραστών ούτε το Liebestod της Διδώς, αλλά αυτό που ονομάζει «πολιτισμένους τρόπους» του ζεύγους όταν αργότερα συναντιούνται στον Κάτω Κόσμο, και το γεγονός ότι «ο Αινείας δεν συγχωρεί τον εαυτό του ... μολονότι όσα έκανε ήταν κατά το πεπρωμένο» (WIC, σ. 21). Δύσκολα δεν θα κάνει κανείς συγκρίσεις μεταξύ της ιστορίας των εραστών όπως την αφηγείται ο Έλιοτ και της ιστορίας του δικού του άτυχου πρώτου γάμου.⁸

Αυτό το στοιχείο του καταναγκασμού, όπως θα τον ονόμαζα (το ακριβώς αντίθετο της απροσωπίας), που κάνει τον Έλιοτ να αφηγηθεί την ιστορία του Αινείας, σε αυτή τη διάλεξη και ενώ-

πιον αυτού του κοινού, ως αλληγορία της προσωπικής του ζωής, δεν θα με απασχολήσει εδώ. Εκείνο, αντίθετα, που θέλω να τονίσω είναι ότι, διαβάζοντας με αυτό τον τρόπο την *Αινειάδα*, ο Έλιοτ δεν κάνει απλώς χρήση του μύθου της εξορίας με τη συνακόλουθη ίδρυση μιας πατρίδας («Στο τέλος μου είναι η αρχή μου») ως τύπου της δικής του διηπειρωτικής μετανάστευσης – μιας μετανάστευσης την οποία δεν θα ονομάσω οδύσσεια ακριβώς επειδή αυτό που ενδιαφέρει τον Έλιοτ είναι να παρουσιάσει την προδιαγεγραμμένη από το πεπρωμένο τροχιά του Αινεία ως ανώτερη των άσκοπων και σε τελική ανάλυση κυκλικών περιπλανήσεων του Οδυσσέα–, αλλά ιδιοποιείται επίσης το πολιτιστικό βάρος του έπους προκειμένου να ενισχύσει τα νώτα του.

Έτσι στο παλίμψηστο το οποίο ο Έλιοτ τοποθετεί μπροστά μας, ο ίδιος δεν είναι μόνο ο ευπειθής (rìus) Αινείας του Βιργιλίου, ο οποίος αφήνει τη γενέτειρά του ήπειρο για να στήσει το προγεφύρωμά του στην Ευρώπη (τη λέξη *προγεφύρωμα* ήταν αδύνατον να τη χρησιμοποιήσει κανείς το 1944 χωρίς να θυμίσει την προ ολίγων μηνών απόβαση στη Νορμανδία, καθώς και την απόβαση στην Ιταλία το 1943), αλλά και ο Βιργίλιος του Αινεία. Εάν ο Αινείας ανασκιαγραφείται ως ελισιοτικός ήρωας, ο Βιργίλιος σκιαγραφείται ως ένας μάλλον ελισιοτικός «σοφός συγγραφέας», καθήκον του οποίου είναι, όπως το βλέπει ο Έλιοτ, «να ξαναγράψει τη λατινική ποίηση» (η φράση την οποία προτιμούσε για λογαριασμό του ο Έλιοτ ήταν «να αποκαθάρει τη διάλεκτο της φυλής») (WIC, σ. 21).

Εννοείται ότι θα διαστρέβλωνα τον Έλιοτ εάν άφηνα να πλανάται η εντύπωση ότι εν έτει 1944 ήταν τόσο αφελής ώστε να αυτοπροβάλλεται ως μετενσάρκωση του Βιργιλίου. Η θεωρία του

περί ιστορίας και η αντίληψή του περί του κλασικού είναι πολύ πιο περίπλοκες και εκλεπτυσμένες. Για τον Έλιοτ υπάρχει μόνον ένας Βιργίλιος, διότι υπάρχει ένας μόνον Χριστός, μία Εκκλησία, μία Ρώμη, ένας Δυτικός Χριστιανικός Πολιτισμός και ένα αρχικό κλασικό έργο αυτού του ρωμαιοχριστιανικού πολιτισμού. Παρά ταύτα, ενώ δεν φτάνει στο σημείο να ταυτίζεται με τη χιλιαστική ερμηνεία της *Αινειάδας* –συγκεκριμένα ότι ο Βιργίλιος προφητεύει μια νέα χριστιανική εποχή–, αφήνει την πόρτα ανοιχτή στο ενδεχόμενο να χρησιμοποιήθηκε ο Βιργίλιος από έναν παράγοντα σπουδαιότερο από τον ίδιο για ένα σκοπό τον οποίο ήταν αδύνατον να είχε αντιληφθεί – συγκεκριμένα ότι σε ένα ευρύτερο σχήμα της ευρωπαϊκής ιστορίας θα μπορούσε να είχε παίξει ένα ρόλο που θα τον χαρακτήριζε κανείς προφητικό.⁹

Αν διαβαστεί εκ των έσω, η διάλεξη του Έλιοτ είναι προσπάθεια μιας εκ νέου αποκατάστασης της *Αινειάδας* ως κλασικού έργου, όχι απλώς σύμφωνα με τους όρους του Ορατίου –ως κείμενο δηλαδή που άντεξε στο χρόνο (*est vetus atque probus, centum qui perfecit annos*)– αλλά με αλληγορικούς όρους: ως κείμενο που φέρει μέσα του ένα νόημα για την εποχή του Έλιοτ. Το νόημα για την εποχή του Έλιοτ δεν περιλαμβάνει μόνο την αλληγορία του Αινεία, του θλιμμένου, βασανισμένου, μεσήλικα χήρου ήρωα, αλλά και τον Βιργίλιο, που εμφανίζεται στα *Τέσσερα Κουαρτέτα* ως ένα στοιχείο της σύνθετης εκείνης μορφής, του «παλιού σοφού δάσκαλου», που απευθύνεται στον πυροσβέστη Έλιοτ στα ερείπια του Λονδίνου – τον ποιητή που χωρίς αυτόν, περισσότερο και από τον Δάντη, ο Έλιοτ ίσως δεν θα είχε βρει τον εαυτό του. Αν διαβαστεί εκ των έξω, και μάλιστα ψυχρά, είναι μια προσπάθεια να δοθεί ιστορική στήριξη σε ένα ριζοσπαστικά

συντηρητικό πολιτικό πρόγραμμα για την Ευρώπη, ένα πρόγραμμα που θα έμπαινε μπρος με την επικείμενη λήξη των εχθροπραξιών και την πρόκληση για ανασυγκρότηση. Σε γενικές γραμμές το πρόγραμμα αυτό θα προέβλεπε μια Ευρώπη αποτελούμενη από έθνη-κράτη όπου θα καταβαλλόταν κάθε δυνατή προσπάθεια να μείνουν οι άνθρωποι στον τόπο που γεννήθηκαν, όπου θα ενθαρρύνονταν οι εθνικές κουλτούρες και θα συντηρούνταν ένας συνολικά θρησκευτικός χαρακτήρας – στην ουσία μια Ευρώπη όπου η Καθολική Εκκλησία θα ήταν η κυρίαρχη υπερεθνική οργάνωση.

Αν συνεχίσει κανείς την ανάγνωση εκ των έξω, σε επίπεδο προσωπικό μεν αλλά ψυχρό πάντα, η διάλεξη για τον Βιργίλιο θα μπορούσε να μπει σε ένα πρόγραμμα μακράς πνοής που θα επαναπροσδιόριζε και θα επανατοποθετούσε την εθνικότητα με τέτοιο τρόπο ώστε αυτός, ο Έλιοτ, να μην διακινδυνεύσει να περιθωριοποιηθεί σαν ανυπόμονος αμερικανός αριβίστας που ανακατεύεται με πολιτιστικά θέματα και δίνει μαθήματα στους Άγγλους και/ή στους Ευρωπαίους για την κληρονομιά τους, προσπαθώντας να τους πείσει να ζήσουν ανάλογα με αυτήν – στερεότυπο στο οποίο ενέδωσε με μεγάλη ευκολία ο άλλοτε συνεργάτης του Έλιοτ, ο Έζρα Πάουντ. Σε ένα γενικότερο επίπεδο, η διάλεξη είναι μια προσπάθεια διεκδίκησης μιας ιστορικοπολιτιστικής ενότητας της δυτικοευρωπαϊκής χριστιανοσύνης, συμπεριλαμβανομένων και των επαρχιών της, όπου μέσα της θα εντάσσονταν βέβαια οι κουλτούρες των επιμέρους κρατών αλλά μόνο ως μέρη ενός μεγαλύτερου συνόλου.

Δεν θα έλεγα ότι το πρόγραμμα αυτό είναι το ίδιο με εκείνο που επρόκειτο να υιοθετήσει η νέα βορειοατλαντική τάξη η

οποία θα έκανε την εμφάνισή της μετά τον πόλεμο – ένα πρόγραμμα που κατέστη επιτακτικό εξαιτίας γεγονότων τα οποία ο Έλιοτ ήταν αδύνατον να προβλέψει το 1944· πάντως είναι συμβατά σε μεγάλο βαθμό. Το λάθος του Έλιοτ ήταν ότι δεν μπόρεσε να προβλέψει πως η νέα τάξη θα καθοδηγούνταν από τη Γουάσιγκτον, όχι από το Λονδίνο, και ασφαλώς όχι από τη Ρώμη. Αν βέβαια μπορούσε να δει στο μέλλον, ο Έλιοτ θα απογοητευόταν από τη μορφή που πήρε η εξέλιξη της Δυτικής Ευρώπης – προς την οικονομική κοινότητα αλλά και, ακόμα περισσότερο, προς την πολιτισμική ομοιογένεια.¹⁰

Η πορεία που περιγράφω, με βάση τις θέσεις του Έλιοτ στη διάλεξη του 1944, είναι εντυπωσιακή: έχουμε ένα συγγραφέα που επιχειρεί να κατασκευάσει καινούργια ταυτότητα, διεκδικώντας την όχι με βάση τη μετανάστευση, την εγκατάσταση, τη διαμονή, την εξοικείωση, την πολιτισμική αφομοίωση, όπως κάνουν οι άλλοι άνθρωποι, ή όχι μόνο με αυτά τα μέσα – δεδομένου ότι ο Έλιοτ, με τη χαρακτηριστική επιμονή του, τα έκανε όλα αυτά–, αλλά αφενός ορίζοντας την εθνικότητα στα μέτρα του, αφετέρου χρησιμοποιώντας όλη την πολιτισμική ισχύ που είχε αφομοιώσει για να επιβάλει τον ορισμό αυτό στην πεπαιδευμένη κοινή γνώμη και επανατοποθετώντας την εθνικότητα εντός ενός συγκεκριμένου διεθνιστικού ή κοσμοπολιτικού πλαισίου (στην περίπτωση αυτή Καθολικού) υπό όρους που θα τον παρουσίαζαν όχι ως ουραγό αλλά ως πρωτοπόρο ή και προφήτη· διεκδικεί, επιπλέον, μια ταυτότητα μέσω της οποίας επιβάλλεται μια νέα και μέχρι τότε ανύποπτη καταγωγή – μια γραμμή κατιόντων όχι τόσο από τους Έλιοτ της Νέας Αγγλίας και/ή του Σόμερσετ, όσο από τον Βιργίλιο και τον Δάντη, ή έστω μια γραμμή καταγω-

γής όπου οι Έλιοτ είναι το εκκεντρικό παρακλάδι της μεγάλης γραμμής Βιργιλίου-Δάντη.

«Γεννημένο[ς] σε χώρα ημιάγρια, εκτός εποχής» αποκαλούσε ο Πάουντ τον Hugh Selwyn Mauberley στο ομώνυμο ποίημά του. Η αίσθηση ότι είσαι ξεπερασμένος, ότι γεννήθηκες πολύ αργά για μια συγκεκριμένη εποχή, ή ότι επιβιώνεις αφύσικα πέραν του χρόνου σου, ενυπάρχει σε όλη την πρώιμη ποίηση του Έλιοτ, από τον «Pruferck» μέχρι το «Gerontion». Η προσπάθεια να κατανοήσει το αίσθημα αυτό ή τη μοίρα αυτή και να της δώσει τελικά ένα νόημα είναι μέρος του όλου εγχειρήματος της ποίησής του και της κριτικής του. Δεν είναι ασυνήθιστη αυτή η επίγνωση στους επήλυδες –τους οποίους ο Έλιοτ εντάσσει στην κατηγορία αυτών που αποκαλεί επαρχιώτες–, ειδικότερα σε νεαρούς επήλυδες που παλεύουν να συνδυάσουν την κουλτούρα που κληρονόμησαν με την καθημερινή τους εμπειρία.

Σε αυτούς τους νέους η υψηλή κουλτούρα της μητρόπολης ενδεχομένως να πάρει τη μορφή συγκλονιστικών εμπειριών οι οποίες, παρά ταύτα, είναι αδύνατον να ενσωματωθούν στη ζωή τους· ως εκ τούτου οι εμπειρίες αυτές είναι σαν να υπάρχουν σε κάποια υπερβατική σφαίρα. Σε ακραίες περιπτώσεις καταλήγουν να μέμφονται το περιβάλλον τους επειδή δεν κατορθώνουν να ζήσουν σύμφωνα με τις επιταγές της τέχνης σε ένα καλλιτεχνικό περιβάλλον. Πρόκειται για τη μοίρα της επαρχιακής ζωής –ο Γκουστάβ Φλωμπέρ τη διέγινωσε στην Έμμα Μποβαρύ με το να δώσει στο έργο του τον υπότιτλο *Moeurs de province*–, ειδικότερα δε για τη μοίρα των επηλύδων, όσων ανατράφηκαν με την κουλτούρα αυτού που συνήθως ονομάζεται μητέρα-πατρίδα αλλά, σε αυτό το πλαίσιο, θα άξιζε να ονομαστεί πατρίδα των πατέρων.

Ως άνθρωπος ο Έλιοτ, ειδικά ως νέος, ήταν ανοιχτός στις εμπειρίες, τόσο στις αισθητικές όσο και στις εμπειρίες της πραγματικής ζωής, σε σημείο που να είναι ευεπηρέατος έως και ευάλωτος. Η ποίησή του είναι, από πολλές απόψεις, στοχασμοί επί αυτών των εμπειριών αλλά και μια πάλη με αυτές· πασχίζοντας να τις μετατρέψει σε ποίηση, αναπλάθει και τον εαυτό του. Οι εμπειρίες ίσως δεν είναι της τάξης των θρησκευτικών εμπειριών, είναι όμως της ίδιας κατηγορίας.

Υπάρχουν πολλοί τρόποι να προσεγγίσει κανείς το εγχείρημα της ζωής του Έλιοτ· απομονώνω δύο. Ο ένας, σε γενικές γραμμές εμφορούμενος από κατανόηση, είναι να αντιμετωπίζει κανείς αυτές τις υπερβατικές εμπειρίες σαν σημείο αφετηρίας του υποκειμένου και να διαβάξει το σύνολο του εγχειρήματος υπό αυτό το πρίσμα. Η προσέγγιση αυτή θα έπαιρνε στα σοβαρά τη φωνή του Βιργιλίου που μοιάζει να καλεί τον Έλιοτ από το βάθος των αιώνων. Θα ακολουθούσε τη διάπλαση του εγώ που ακολουθεί αυτή τη φωνή ως μέρος μιας βιωμένης ποιητικής αποστολής. Δηλαδή θα διάβαζε τον Έλιοτ κυρίως μέσα στο δικό του σύστημα, το σύστημα που επέλεξε ο ίδιος για λογαριασμό του όταν όριζε την παράδοση ως τάξη από την οποία δεν μπορείς να ξεφύγεις, εντός της οποίας ενδεχομένως θα επιχειρήσεις να τοποθετηθείς, αλλά και εντός της οποίας η θέση σου προσδιορίζεται και επαναπροσδιορίζεται συνεχώς από τις επερχόμενες γενιές – στην ουσία, μια καθαρά διαπροσωπική τάξη.

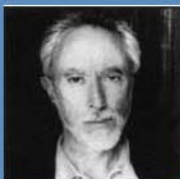
Ο άλλος τρόπος προσέγγισης του Έλιοτ (σε γενικές γραμμές μη εμφορούμενος από κατανόηση) είναι ο κοινωνικοπολιτισμικός, τον οποίο σκιαγράφησα πιο πάνω: αυτός, δηλαδή, που αντιμετωπίζει τις προσπάθειές του ως το κατ' ουσίαν μαγικό εγχεί-

ρημα ενός ανθρώπου που προσπαθεί να επαναπροσδιορίσει τον κόσμο γύρω του –την Αμερική, την Ευρώπη– αντί να αντιμετωπίσει την πραγματικότητα της όχι-και-τόσο-σπουδαίας θέσης του ως ανθρώπου του οποίου η στενά ακαδημαϊκή, ευρωκεντρική παιδεία δεν τον είχε προετοιμάσει για κάτι περισσότερο από μια ζωή μανδαρίνου σε κάποιο ησυχαστήριο της Νέας Αγγλίας.

Στον ανά χείρας τόμο συγκεντρώνονται δοκίμια του νομπελίστα συγγραφέα τα οποία δημοσίευσε από το 1986 έως το 1999. Το πρώτο εκτενές δοκίμιο (*Τι είναι κλασικό*;) διερευνά το ζήτημα του κανόνα τόσο στη μουσική όσο και στη λογοτεχνία, ενώ στα υπόλοιπα ο Κουτσί πραγματεύεται όψεις του έργου κλασικών και νεότερων συγγραφέων, από τον Ντηφόνου και τον Ντιστογιέβσκι, τον Τουργκένιεβ και τους μεγάλους γερμανόφωνους του μεσοπολέμου (Κάφκα, Ρίλκε, Μούζιλ) μέχρι σύγχρονους ομότεχνούς του για τους οποίους δεν διστάζει να διατυπώσει κρίσεις ή επιφυλάξεις.

“ Είναι σπάνιος σήμερα ο συνδυασμός ενεργού μυθιστοριογράφου και κριτικού. Οι συγγραφείς αποφεύγουν να κρίνουν δημοσίως τα έργα των συναδέλφων τους και, στις λίγες περιπτώσεις που το επιχειρούν, οι κρίσεις είναι υπερθετικές, γενικόλογες και ατακμηριώτες· εξυπηρετούν ανάγκες προσωπικές, του σιναφιού, όχι της κριτικής. Ακόμα, στερούνται θεωρητικής σκευής και εποπτείας της λογοτεχνικής σκηνής, διαχρονικής και συγχρονικής.[...] Έτσι, αποτελεί ευχάριστη έκπληξη το ότι ο Τζων Μάξγουελ Κουτσί, στην πρωτοπορία της σύγχρονης μυθιστοριογραφίας, είναι ταυτόχρονα λαμπρός κριτικός και δοκιμογράφος, με βαθιά γνώση της ιστορίας της λογοτεχνίας και ευρεία αντίληψη των νεότερων λογοτεχνικών εξελίξεων στον διεθνή χώρο. ”

Από τον πρόλογο του Άρη Μπερλή

Ο Τζ. Μ. ΚΟΥΤΣΙ γεννήθηκε το 1940 στο Κέιπ Τάουν. Σπούδασε λογοτεχνία στις ΗΠΑ, όπου εργάστηκε ως καθηγητής πανεπιστημίου ως το 1983. Το 1984 εκλέχτηκε καθηγητής αγγλικής λογοτεχνίας στο πανεπιστήμιο του Κέιπ Τάουν. Από το 2002 ζει και εργάζεται στην Αυστραλία. Η συγγραφική του δραστηριότητα ξεκίνησε το 1974. Έκτοτε έχει γράψει μυθιστορήματα και δοκίμια. Είναι ο πρώτος συγγραφέας στον οποίο απονεμήθηκε δύο φορές το βραβείο Booker (το 1983 και το 1999 για τα έργα του *Βίος και Πολιτεία του Μάικλ Κ* και *Ατίμωση αντίστοιχα*). Έχει επίσης τιμηθεί με το βραβείο της Κοινοπολιτείας, το Prix Étranger Femina και έχει λάβει τρεις φορές την υψηλότερη τιμητική διάκριση στη χώρα του. Η Σουηδική Ακαδημία του απένειμε το Νόμπελ Λογοτεχνίας το 2003. Από τις εκδόσεις ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ κυκλοφορούν τα μυθιστορήματά του: *Ημερολόγιο μιας κακής χρονιάς*, *Ένας αργός άνθρωπος*, *Βίος και Πολιτεία του Μάικλ Κ*, *Τα χρόνια του σιδήρου*, *Μια γυναίκα στο νησί του Ροβινσώνα* και το βιβλίο *Σκοτεινές χώρες*, στο οποίο περιλαμβάνονται δύο νουβέλες του.

ISBN 978-960-455-271-9

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 4271